

Sophyle ya da Felsefe Üzerine

François HEMSTERHUIS, Arif YILDIZ (Translator)¹

 ¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, (ORCID ID: 0000-0002-9461-4614)

Özet

Hollandalı filozof François Hemsterhuis'un (1721-1790), *Sophyle ya da Felsefe Üzerine* (*Sophyle ou de la philosophie*) başlıklı bu diyalogu, Newtoncu on sekizinci yüzyıl materyalist felsefelerinin madde anlayışının bir eleştirisini yaparak, maddesiz ruhun varlığı ile ruhun ölümsüzlüğünü kanıtlamayı hedefleyen eleştirel realist bir tavır geliştirme iddiasındadır.

Anahtar Kelimeler: Hemsterhuis, materyalizm, Newton, Sokrates, ruhun ölümsüzlüğü.

Sophylus, or on Philosophy

Abstract

In his dialogue titled *Sophylus, or on Philosophy* (*Sophyle ou de la philosophie*), Dutch philosopher François Hemsterhuis (1721-1790) argues for a critical realism that aims to prove the immateriality and immortality of the soul by making a critique of Newtonian materialism in eighteenth-century thought.

Keywords: Hemsterhuis, materialism, Newton, Socrates, immortality of the soul.

Corresponding Author / Sorumlu Yazar

Arif YILDIZ

Independet Researcher

Esenyalı Mahallesi, Selçuk Sokak, no: 7/4 Pendik,
İstanbul

E-mail / E-posta

arifyildz@gmail.com

Manuscript Received / Gönderim Tarihi

March 13, 2022 / 13.03.2022

Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi

May 12, 2022 / 12.05.2022

To Cite This Article / Kaynak Göster

Hemsterhuis, F. (2022). Sophyle ya da Felsefe Üzerine
(Arif Yıldız, Trans.), *ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary
Encounters*, Vol. 15, 292-320.

Sophyle ya da Felsefe Üzerineⁱ

“Te, dea, te fugiunt venti, te nubila caeli

Adventumque tuum, tibi suavis daedala tellus

Summittit flores, tibi rident aequora ponti

Placatumque nitet diffuso lumine caelum”

Paris, 1778ⁱⁱ

SOPHYLE VE EUTHYPHRON

SOPHYLE: Ne güzel şey felsefe!

EUTHYPHRON: Niçin?

SOPHYLE: Niçin mi? Çünkü felsefe hakikati bilmeyi sağlar, bizi önyargılarımızdan kurtarır ve bilimizin kesin sınırlarını görmeyi sağlar.

EUTHYPHRON: Haklısınız, ama evreni ve bizi zenginleştirdiği için de güzeldir felsefe; uçsuz bucaksız, bilinmez diyarları görmeyi sağlar.

SOPHYLE: Sevgili dostum, bahsettiğiniz bilinmez diyarlar hayal ürünü yerlerdir, bana inanın. Felsefe tam da bu masalları yıktığı için iyi ve güzeldir. Felsefenin sarsılmaz temeli deneyimdir ve deneyimin ötesinde hiçbir hakikat yoktur.

EUTHYPHRON: Sizinle aynı fikirdeyim. Kuşkusuz ki tek gerçek felsefe deneyime dayanan bir felsefedir. Fakat deneyimin ne çok türü var!

SOPHYLE: Deneyimin tek bir türünü biliyorum, o da beş duyunun sağladığı deneyim. Siz başka türlerini biliyor musunuz?

EUTHYPHRON: Doğruyu söylemek gerekirse bir zamanlar ben de bu kanıdaydım, fakat o zamandan bu yana oldukça değiştim. O kadar değiştim ki, eski dar kafalılığım aklıma geldikçe utanırım.

SOPHYLE: Şimdiki yüceliğiniz için sizi gerçekten kutlarım. Fakat sizi o kadar yükseğe çıkarıp meteorlara ulaştıran merdivenin sağlamlığını da sorgulamak gerekmez mi? Bu merdiveni size kim yaptı?

EUTHYPHRON: Kendim yaptım, düşünen herkesin de aynısını yapabileceği fikrindeyim. Ancak bu tam anlamıyla bir merdiven değil. Örümceklerin geniş nehirleri nasıl rahatlıkla geçtiklerini bilir misiniz?

SOPHYLE: Hatırlayamadım.

EUTHYPHRON: Karıncıklarında son derece ince bir sıvı bulunur. Şaşılaştıracak bir güçle bu sıvıyı iki küçük delikten dışarı atarlar. Sıvı havayla temas eder etmez yoğunlaşır, ağ haline gelir ve rüzgârla taşınarak nehrin öte yanındaki uzak bir ağaca yapışır. İşte merdiven böylece kurulmuş olur. Örümceğim dikkatle karşıya geçer, yoluna çıkan her şeyi gözlemler ve önceden tanımadığı sineklerle su böceklerini yer. Bu sıvı ne kadar saf, ince ve esîre [*ether*] yakınsa, ağ da o denli uzun olur ve uygun bir rüzgârın yardımıyla yüksek dağların zirvesine tutunur.

SOPHYLE: Fakat örümcek ağı bize nasıl yardım edebilir ki? Böyle şeylere inanmıyorsunuz değil mi sevgili Euthyphron?

EUTHYPHRON: Örümceğin sıvısı, herkesin az ya da çok sahip olduğu sağduyu [*bon sens*] ya da ortak duyudur [*sens commun*]. Yeterince ince, saf ve iyi yapıldığında ve güçlü bir şekilde atıldığında, yoğunlaşır; içinde bulunduğu koşullar ya da yönlendirmemiz sayesinde en uzak hakikatlere erişen çok uzun ve çok sağlam bir ağ haline gelir.

SOPHYLE: Lütfen felsefede şiire ya da masallara başvurmayın sevgili dostum! Yalın olmak gerek felsefede. Söylediğimi tekrar ediyorum, duyularımızın sağladığı deneyim dışında bir hakikat yoktur. Tek kelimeyle söylemek gerekirse, madde dışında hiçbir şey yoktur. Bu sava karşı bir diyeceğiniz var mı? Ama lütfen kısa ve açık konuşun.

EUTHYPHRON: Şüphesiz ki bu savda karşı çıktığım birçok şey var, mesela en azından hareket diye bir şey var.

SOPHYLE: Evet, madde ve hareket; ne de olsa hareket yalnızca maddenin bir değişikliği [*modification*] olarak vardır. O halde derim ki, dünyadaki hiçbir şey hiçten gelmiş olamaz,

hiçbir şey de hiçe indirgenemez. Madde vardır, dolayısıyla her zaman vardı, her zaman da olacak; maddede karşılaştığımız değişimler [*changement*], yalnızca maddenin partiküllerinin çeşitli şekillerde düzenlenmesine ait tezahürlerdir [*apparence*] ki daimî bir hareketle her an değişirler. Kısacası maddeden başka hiçbir şey yoktur. Madde dışında bana görebileceğim, duyabileceğim, dokunabileceğim, koklayabileceğim bir şey olduğunu gösterebilirseniz bundan büyük bir mutluluk duyarım. İşte bu benim amentüm.

EUTHYPHRON: Sevgili Sophyle, söylediğiniz şey oldukça doğru. Peki, bu sistemi savunan çok kitap okudunuz mu?

SOPHYLE: Evet, okudum.

EUTHYPHRON: Peki tam aksini söyleyen kitapları okudunuz mu?

SOPHYLE: Hayır.

EUTHYPHRON: Böyle birçok kitabın olduğunu tahmin edebilirsiniz değil mi?

SOPHYLE: Olabilir, ama ben ilk söylediklerimin hakikati dile getirdiğine ikna oldum.

EUTHYPHRON: Ben de diğerlerinin. Bu durumda ikimizden birinin muhakkak yanılıyor olması gerek, ya da ikimiz de hatalıyız.

SOPHYLE: Kuşkusuz.

EUTHYPHRON: Sevgili Sophyle, madem hakikatin peşindeyiz, birbirleriyle çelişen bu kitapları bir kenara atalım. Felsefeyi yeryüzüne ne Minerva ne de Serafim melekleri indirdi. İlk filozof insanın ta kendisiydi; öyleyse felsefe insandadır. Mademki insanız, o halde felsefeyi cesurca kendimizde arayalım. Sözü ettiğim ağı fırlatalım, muhakkak bir hakikate tutunacaktır; onun sayesinde evrende tehlikesizce ilerleyelim. Sağ duyunun ağı sarsılmazdır. Taraf tutmadan, her türlü önyargıdan bağımsız başlayalım. Araştırmalarım sonunda şu ya da bu ekolün bir üyesi olarak anılmak benim için önemli değil, yeter ki hakikati bileyim. Ancak şunu da itiraf etmeliyim ki, bu yaşamdan sonra şimdi bir parçası olduğum evrene ait olmayacağımı, nihayetinde yok olacağımı keşfedersek kederleneceğim. Yine de hakikati her şeye yeğlerim, hakikat olmadan gerçek mutluluk da mümkün değildir. Varsayalım ki aklımda varolması imkânsız enfes bir

yemek ideası [*idée*] var; onu tatmanın imkânsız olduğunu öğrenmek mutsuzluk getirmez, çünkü varolması zaten imkânsızdır.

SOPHYLE: İyi ama neden kitapları bir kenara atıp, yüzyılların emeğiyle halihazırda edindiğimiz hakikatleri reddetmemizi istiyorsunuz?

EUTHYPHRON: Kitapları bir kenara koyalım derken, onların barındığı hakikatleri de bir kenara koyalım demek istemiyorum. Gerçek hakikatler [*vérités réelles*] araştırmamız sırasında hemen karşımıza çıkacaklardır. Münferit bir hakikat değişmezdir. Kimse böyle bir hakikati istismar edemez, bu münferit hakikat yalnızca diğer hakikatlerle birleştirildiğinde, konumu değiştirildiğinde istismar edebilir ki bu da insan aklının [*esprit*] bir eseridir. İnsan, bütün hakikatleri bilemez; fakat insan aklı bazı hakikatleri alır, onları elinden geldiğince birbirine yaklaştırır, mümkün bazı ilişkilerle [*rapport*] birbirine bağlar ve en doğru olduğunu sandığı bütünü kuracak şekilde yan yana koyar: işte sistem denilen şey de budur. Bu şekilde birçok felsefe sisteminin kurulabileceği, aklın hakikatlerinin farklı şekillerde konumlandırabileceği, bunlardan farklı bileşimler [*composition*] meydana getirilebileceği açıktır. Hakiki sistem, bütün hakikatlerin tek bir hakikati meydana getirecek şekilde, diğer ara hakikatlerle [*vérités intermédiaires*] bileşiminde ortaya çıkar. İnsanın şimdiye değin kurduğu bütün felsefe sistemleri, bir kişiyi ya da o kişinin öğretisinin takipçilerini memnun eden keyfi terkiplerdir. Eğer hakikatler, aralarında hiçbir mesafe olmadan yan yana varolsalardı, onları yine bilir, tanırdık ancak tartışamazdık. Yeryüzünde aklın yozlaştıramayacağı, hakikatleri tutarlılığını koruyan iki tür felsefe vardır: Sokratesçi ve Newtoncu felsefe. İkincisine bir felsefe sistemi denemeyeceğini kabul ediyorum. Zira Newtoncu felsefe, saf geometriye uygulanabildiği ölçüde yalnızca mekaniği içeren çok küçük bir dalıdır. Sokratesçi felsefeye gelirse, her şey onun kabiliyeti dahilindedir. Başkaları kendi sınırlı felsefe sistemlerini vaaz ederken, yalnızca Sokrates, o Sokrates ki insanı Tanrıya benzediğine inandırır, felsefeyi vaaz etmiştir. Sokrates, felsefenin her sağduyulu kafada, her temiz kalpte var olduğunu, aklın ya da hayal gücünün [*imagination*] kızı değil, evrensel ve yok edilemez bir mutluluğun kaynağı olduğunu öğretmiştir insana.

SOPHYLE: Oldukça doğru görünüyor bu söyledikleriniz Euthyphron. Ancak söyleyin bana, o zaman sizin felsefeniz nedir?

EUTHYPHRON: Sevgili Sophyle, benim felsefem çocukların felsefesi, Sokrates'in felsefesidir; arama zahmetine katlanırsak kalbimizin, ruhumuzun derinliklerinde bulacağımız felsefedir.

SOPHYLE: Eğer felsefe söylediğiniz yerdeyse, mutluluğun kaynağıysa bu zahmete değer. Peki siz, bu araştırmayı nasıl yaptınız?

EUTHYPHRON: Eğer arzu ederseniz ve vaktiniz de varsa, bu araştırmayı birlikte gerçekleştirebiliriz.

SOPHYLE: İsterim, vaktim de var. Ancak, lütfen kısa ve açık konuşun.

EUTHYPHRON: Sizi hayal kırıklığına uğratmayacağımı sanıyorum. Ancak bir soru sorduğumda siz de lütfen bana kısa kısa cevap verin.

SOPHYLE: Memnuniyetle.

EUTHYPHRON: O halde şimdiye değin felsefe sistemlerinden öğrendiğimiz her şeyi bir kenara bırakarak başlayalım ve şu akıl yürütmeyi [*raisonnement*] takip edelim. Varolan her şey edilgindir [*passif*]: duyumsarım [*Je sens*], öyleyse ben de edilginim: öyleyse varım. Size var olduğumu söylüyorum: eğer siz de varsanız ve bana inanıyorsanız, hakikate inandığınıza yürekten eminim. Öyleyse siz de bana var olduğunuzu söylerseniz, ben de size inanırım ve benim de bir hakikate inandığıma ikna olurum. Öyleyse benim dışımda varolan diğer şeyler ve siz, varsınız. Size bu hakikati yirmi farklı şekilde kanıtlayabilirim.

SOPHYLE: Peki ama sevgili Euthyphron, benim var olduğumu, benim dışımda da şeylerin var olduğunu bana kanıtlamanıza gerek var mı? Rica ederim bana bu çocuksu şeylerden bahsetmeyin.

EUTHYPHRON: Her şeyi kanıtlayarak ilerlemek gerek. Söyleyin bakalım Sophyle, bu kürenin sizin dışınızda var olduğunu nasıl biliyorsunuz?

SOPHYLE: Çünkü onu görüyorum. Düşse sesini duyarım, dokunsam sertliğini hissederim. Elime alsam, ağırlığını hissederim.

EUTHYPHRON: Doğru. Peki bu küreyi gördüğünüzde, küreden edindiğiniz idea [*idée*] kürenin ta kendisi midir?

SOPHYLE: Kuşkusuz ki hayır. Kürenin benimle, gözlerimle, duyu organlarımla, ışıkla ve ikimiz arasında kalan diğer her şeyle kurduğu ilişkinin bir sonucudur bu idea.

EUTHYPHRON: Çok doğru. Peki bunu şuradaki küp için de söyleyebilir misiniz?

SOPHYLE: Tabii ki.

EUTHYPHRON: Peki ya bu koni için?

SOPHYLE: Evet.

EUTHYPHRON: İşte şimdiden önemli bir hakikate ulaştık. Yani gözlerimiz ve duyu organlarımız bizi yanıltmaz, en azından şeylerin düzeni [*l'ordre des choses*] bakımından.

SOPHYLE: Ne söylemek istediğinizi anlayamadım.

EUTHYPHRON: Küre ideasının benim, gözlerimin ve ışığın küreyle; küp ideasının benim, gözlerimin ve ışığın küple; koni ideasının benim, gözlerimin ve ışığın koniyle ilişkisinin bir sonucu olduğunu söylüyorum. Dolayısıyla bütün bu durumlarda: ben, gözlerim ve ışık, bir ve aynı kalırken, koni adını verdiğim nesne, bendeki koni ideasının; küre adını verdiğim nesne, bendeki küre ideasının, küp adını verdiğim nesne, bendeki küp ideasının nedenidir [*cause*]. Dolayısıyla, küp ideası küpün kendisine, küre ideası kürenin kendisine, koni ideası da konin kendisine götürür. Dolayısıyla idealar arasında, şeyler arasındakile aynı analogi söz konusudur. İdealar üzerine akıl yürütürken [*raisonner*], bu akıl yürütmelerden vardığım çıkarımlarla [*conclusion*], şeyler üzerine akıl yürütürken vardığım çıkarımlar birbirlerine benzeşir [*analogue*].

SOPHYLE: Ben de böyle olduğuna inanıyorum Euthyphron, çünkü söylediğiniz şey şundan ibaret: 'idealar üzerine akıl yürütmelerim, şeyler üzerine akıl yürütmelerimle benzeşir'. 'Aynındırlar' da diyebilirdiniz, çünkü şeyleri sadece onlara dair idealarınız aracılığıyla biliyorsunuz.

EUTHYPHRON: Şeylere dair idealarımızla şeylerin aynı olmasını çok isterdim, çünkü o zaman en azından hata yapma ihtimalimiz olmazdı. Ancak bizim dışımızdaki şeyler zihnimize [*tête*] giremeyeceğinden bu mümkün değildir. Dolayısıyla, şeylerin varlığına dair bazı duyular [*sensation*] edinebilmemiz için araçlara [*moyen*] ve duyu organlarına ihtiyaç vardır. Şeyler ve idealar arasındaki analogiyi bulmuş olmamız bile başlı başına önemli. Bu sayede idealarımız arasındaki ilişkilerle, ideaların dayandığı şeyler arasındaki ilişkilerin tamamen aynı olduğunu biliyoruz.

SOPHYLE: Bu oldukça doğru Euthyphron. Ama şeylerden söz ettiğinizde '*şeyleri idealarımın bildiğim ölçüde*' diye ekleyin lütfen.

EUTHYPHRON: Haklısınız Sophyle, sizi anlıyorum. Tam da bu nedenle şimdi bir ideanın, ideası olduğu şey ile ilişkisi bakımından değerinin ne olduğunu bakmalıyız.

SOPHYLE: Evet, tam da buna ihtiyacımız var.

EUTHYPHRON: Doğası ne olursa olsun herhangi bir şey, bir özdür [*essence*] çünkü olduğu gibi vardır. Bu şey ya da bu öz, benim bilmediğim binlerce varlık tarzına [*manière d'être*] sahip olabilir.

SOPHYLE: Nedir varlık tarzı dediğiniz şey?

EUTHYPHRON: Bu gördüğünüz koni, sahip olabileceği benim bilmediğim çok çeşitli varlık tarzlarından birine sahip. Bu varlık tarzı, ışık ile, gözlerimle ve benimle birlikte varolduğunda, şimdi her ikimizin de bu koniden edindiğimiz ideanın kendisi olan bir etki [*effet*] üretir: sahip olduğu bu varlık tarzıyla, görebilen her varlık için görünür hale gelir, bu varlık tarzıyla küreden ve küpten ayrılır.

SOPHYLE: Çok iyi anladım.

EUTHYPHRON: O halde bu koni, olduğu gibi vardır. Olduğu gibi varolduğu için, ben kendim olarak varolduğum ölçüde, benim ondan edindiğim koni ideasından başka bir idea vermesi imkânsızdır. Fakat Sophyle, şimdiye değin yalnızca iki şeyi ele aldık: bir yandan koni olarak varolan koniyi, diğer yandan da bir bütün olarak beni, gözlerimi ve ışığı. Şimdi meseleyi tersine çevirelim ve bir yandan bir bütün olarak koniyi, ışığı ve gözlerimi, diğer yandan da ideaya sahip

olan beni inceleyelim. Koniye ışığı ve gözlerimi dahil ettiğimde, koninin beni yanıltmadığını, aksine gerçekten de bana görüldüğü gibi varolduğunu göreceksiniz. Olduğu gibi varolan bir şeyin, onu olmadığı bir şey yapacak türden bir varlık tarzına sahip olamayacağını dikkate alırsak, gördüğümüz, işittiğimiz, dokunduğumuz bir şeyin gerçekten de bize görüldüğü gibi olduğunu açıkça görebiliriz. Saati icat eden ilk insan işe bir yay, bir çark ve bir kaldıraç ideasıyla başlamıştır; bu ideaları birleştirerek ve onlar hakkında akıl yürüterek hayali bir saat sonucuna varmıştır. Bu sonuca varabildiği için de gerçek bir saat üretebilmiştir. Büyük bir zorluğun üstesinden gelmek böylece mümkün olmuştur, çünkü idealar şeyleri tamamen temsil etmeseydi, bu insanın idealarının gerçek bir saat üretebilme ihtimali sonsuz küçük bir ihtimal olurdu, hatta insan dehasının bir şey üretebilmesi de tümüyle imkânsız olurdu.

SOPHYLE: Ne demek istiyorsunuz?

EUTHYPHRON: Demek istiyorum ki yay, yay ideasının insana gösterdiği etkiyi üretmeseydi, çark ve kaldıraç ideaları yanlış olsaydı, bu ideaları birleştirerek elde edilen saat ideası saçma bir şey olurdu, saat de ortaya çıkamazdı. Oysa insan saati gerçek kılar ve bu saat tıpkı ideasındaki gibidir. Öyleyse yay, çark ve kaldıraç, insana görüldüğü gibi vardır.

SOPHYLE: Bu söylediklerinize katılıyorum Euthyphron. Edindiğimiz yalın idealarımızın bizi yanıltmadıklarını, aksine ideası oldukları şeylerde özsel olarak varolan nitelikleri gerçekten temsil ettiklerini, bu ideaları hangi şekilde birleştirirsek birleştirelim, şeyler arasındaki aynı düzen ve analoginin, idealar arasında da bulunacağını yüreklilikle kabul edebileceğimizi onaylıyorum. Söyleyin bakalım, sizi doğru anlamış mıyım?

EUTHYPHRON: Tastamam doğru, buna ekleyecek bir şeyim yok.

SOPHYLE: Peki ya ilk saat tesadüfün bir eseriye? Buna ne derdiniz?

EUTHYPHRON: Bu bir şeyi değiştirmez. Vaucanson'un hayranlık uyandıran ördeği, izleyicileri hayrete düşürmeden önce Vaucanson'un zihninde mevcuttu. Görüyorsunuz ki belli bir amaca ulaşmak isteyen herhangi bir bileşimde [*composition*] ideal olan, zorunlu olarak gerçek olandan önce gelmelidir. Tesadüfün ne olduğunu ileride göreceğiz, şimdilik lütfen yavaş ilerleyelim.

SOPHYLE: Olabilir. Ama beyaz mermerden yapılmış şu güzelim kolona bir bakın: ona kırmızı bir camın ardından baksam bana kırmızı görünecektir. Farklı ve birbirine eşit olmayan katmanlardan oluşan bir camın ardından baksam eğri ve kırık dökük görünecektir.

EUTHYPHRON: Bu katmanlı camı gözlerinizle kolonun arasına koyduğunuzda kolona bir şey yapmış olmuyorsunuz sanırım, öyle değil mi?

SOPHYLE: Tabii ki hayır.

EUTHYPHRON: Öyleyse kolon olduğu şey olarak vardır. Dolayısıyla, eğer kolon olduğu şey olarak varolmasaydı, ilk durumda kırmızı, ikinci durumda da eğri ve kırık dökük görünmezdi.

SOPHYLE: Kabul ediyorum. Ama kolona yüz parçalı bir camdan baktığımda, bir kolon değil yüz kolon görürüm; bu durumda beni yanıltan, yine de duyu organım.

EUTHYPHRON: Eğer kolon olduğu gibi olmasaydı, gördüğünüz yüz kolonu görmezsiniz. Bu kolonun etrafında yüz kişi olsaydı ve her biri size 'tek bir kolon görüyorum Sophyle' deseydi bundan, orada yüz kolon olduğu sonucunu mu çıkarırdınız yoksa hepsinin aynı şeyi gördüğünü mu düşünürdünüz? Eğer 4 sayısı 4 olmasaydı, 4 sayısının 3 ile çarpımı 12 etmezdi.

SOPHYLE: Sevgili Euthyphron, yanılmıyorsam işte bu gerçek bir safsata [*sophisme*] örneği.

EUTHYPHRON: Yanılıyor olmanızı isterdim Sophyle. Ancak dikkatlice incelemeden hiçbir şeyi bir kenara bırakmamalıyız; araştırmamızda düşebileceğimiz en büyük kusur olur bu ve dolayısıyla araştırmamızın devamında hiçbir sonuca ulaşamayız. Önce söz konusu meseleyi yakından ele alalım.

SOPHYLE: 4 sayısı, 4 olmasaydı, 4'ün 3 sayısı ile çarpımının 12 etmeyeceğini söylüyorsunuz. 4'ü nesne, 3'ü duyu organlarınız ve sizi nesneden ayıran diğer her şeyi ve 4'ten edindiğiniz 12 sayısını ise idea olarak alıyorsunuz. Ancak bu idea yanlış, çünkü 4, 12 değildir. 3 sayısını ya da duyu organlarınızı bilseydiniz ortada hiçbir güçlük kalmazdı, çünkü bu durumda bildiğiniz 12 sayısını bildiğiniz 3 sayısıyla böler ve nesnenin özünü, yani bilmediğiniz 4 sayısını bulurdunuz.

EUTHYPHRON: Benim dışındaki bir nesne söz konusu olduğunda, ona dair ideanın nesnenin bizzat kendisi olmadığını gayet iyi biliyorum. Ancak koni ideasını verenin, koni ile benim

aramda varolan her şeyle birlikte bizzat koninin kendisi olduğunu; küp ideasını verenin, küp ile benim aramda varolan her şeyle birlikte bizzat küpün kendisi olduğunu söylüyorum. Ve bundan, koni ile küp arasındaki algıladığım farkın koni ve küpün hakiki özü arasındaki farka dayandığı sonucunu çıkarıyorum. Bu fark, küpün koni, koninin de küp olmaması nedenine [*raison*] ve bu iki neden de küp ile koninin hakiki özüne dayandığı için, küpün hakiki özünden ileri gelen niteliklerinden birini, koninin de hakiki özünden ileri gelen niteliklerinden birini algıladığım sonucuna varıyorum. Bendeki 12 sayısının 4 ettiğini söylemiyorum, aksine 12 sayısının içinde, 4 sayısının hakiki doğasını içeren bir parçanın olduğunu söylüyorum.

SOPHYLE: Haklısınız. Bu konuda size karşı söyleyebileceğim hiçbir şey yok.

EUTHYPHRON: O halde bu araştırmayı sonuna erdirelim: bize görülür [*visible*] bir şey olarak beliren [*paraît*] bizim dışımızdaki bir şeyin, görülür bir varlık olmak ve bize böyle belirmek için gereken her şeye sahip olduğunu; bize sesli bir şey olarak beliren bizim dışımızdaki bir şeyin, duyulur olmak ve bize böyle belirmek için gereken her şeye sahip olduğunu; şeyler ve idealar arasındaki analoginin kesinliğini ve idealar arasındaki ilişkiler ile şeyler arasındaki ilişkilerin aynı olduğunu geometrik olarak kanıtladığımız için, duyu organlarımızın kusurlu olmasının hiçbir önemi olmadığını sarsılmaz bir hakikat olarak kabul edelim.

SOPHYLE: Tartışmamız beni çok memnun etti Euthyphron. Duyularımızın bizi yanıltmadığına ikna oldum. Bu hakikat, felsefe sistemimin bir parçası. İdealarımızdan yola çıkarak şeylerin özüne kesin bir şekilde ulaşabilmemiz bana doğru görünüyor.

EUTHYPHRON: Sevgili Sophyle, bunu söylemek çok ileri gitmek olur. Üzerinde Yunanca, Arapça, Latince ve Fransızca olmak üzere dört farklı yazının olduğu bir mermer bloku olduğunu düşünelim. Anadilinden başka bir dil bilmeyen ben, bu anıtın bana neyi gösterdiğini size söyleyebilirim. Yunana kulak vererseniz, bu yazının Troia Kuşatması hakkında birçok şey anlattığını söyleyecektir size. Arap ise 'bu mermer anıt Selahattin'in cengâverlik tarihini aydınlatıyor' diyecektir. Romalı da 'bu yazıdan Cestius'un Pompeius'un azatlısı olduğunu öğrendim' diyecektir. Görüyorsunuz ki bu insanlar mermer blokunun yalnızca kendilerine dönük olan ve yalnızca kendileri için anlaşılabilir olan kısmı hakkında yargıda bulunabilirler. Şeylerin özü söz konusu olduğunda da durum böyledir.

SOPHYLE: Sanırım söylediğiniz şey oldukça doğru. Ama lütfen bu söylediğinizi açıklayın.

EUTHYPHRON: Yunanca yazı, yalnızca Yunan diliyle ve onu anlayanlar için anlaşılabilir; aynı şey Arapça için de geçerli. Öz de yalnızca ışık sayesinde ve görebilenler için görülebilir bir şeydir; yalnızca havayla ve kulakları olanlar tarafından duyulabilir bir şeydir; yalnızca dokunmayla ve dokunma duyusuna sahip olanlar tarafından hissedilebilir bir şeydir. Kısacası öz, yalnızca belirli araçlarla ve bu çeşitli araçlarla benzeşen [*analogue*] duyu organlarına sahip olanlar için olduğu şey olarak vardır. Bir özün, kendi doğasından ileri gelen binlerce farklı yönü olabilir ve bunlar arasından yalnızca üçü ya da dördü bizim mevcut duyu organlarımızla benzeşir. Bir özün, kendi doğasından ileri gelen ve duyu organlarımıza kendisini sunmayan yüzbinlerce yüzüⁱⁱⁱ olabilir. Bu nedenle, ideamızdan nesnenin özüne gittiğimizde duyu organlarımız üzerinde etkide bulunabilen şey, özün bu yüzü ya da parçasıdır.

SOPHYLE: Bu oldukça akla yatkın Euthyphron. Söylediklerinizin ancak madde dışında başka özlerin var olması halinde mümkün olabileceğini düşünüyorum.

EUTHYPHRON: Bana maddenin ne olduğunu söyleyebilir misiniz?

SOPHYLE: Tabii söylerim! Görülür, katı ya da nüfuz edilmez olan, duyulur olandır madde.

EUTHYPHRON: Bunlar maddenin özsel nitelikleri, özün parçaları ya da yüzleri mi?

SOPHYLE: Duyu organlarımızın bizi asla yanıltmadığını keşfettiğimize göre kuşkusuz böyle.

EUTHYPHRON: Ben de öyle olduğunu sanıyorum Sophyle. Ancak, kör olsaydınız, görülür olandan söz edemeyecektiniz ve madde dediğiniz şey, olduğu şey olmayacaktı. Sağır olsaydınız, bana duyulur olandan söz edemeyecektiniz ve madde dediğiniz şey, olduğu şey olmayacaktı. Görüyorsunuz ki bütün bu durumlarda, maddenin bilemeyeceğiniz yüzleri ya da özsel nitelikleri olurdu; görebilen ve duyabilenler içinse tam tersi söz konusu olurdu ve onlar maddede bu niteliklerin ya da yüzlerin bulunduğunu bilebilirlerdi. Bu durumda, sırf hissedemediğiniz için maddenin nüfuz edilemez olduğunu söyleseydiniz, doğru bir yargıda bulunmuş olur muydunuz? Şöyle söylemeniz daha doğru bir akıl yürütme olmaz mıydı: hissedebildiğim için madde bana nüfuz edilemez görünüyor; eğer başka türlü bir algılama [*appercevoir*] biçimine sahip olsaydım, madde bana başka türlü görünürdü; eğer yüz bin farklı

araçla ve yüz bin farklı duyu organıyla ona maruz kalsaydım, ondan yüz bin farklı şekilde etkilenirdim: dolayısıyla madde benim için, onu tanımlayabileceğim yüz bin farklı özneliliğe [*attribut*] sahip olmuş olurdu; öyleyse maddeden ya da özden edinebileceğim ideaların sayısı, benim duyu organlarımın ve araçlarımın sayısına dayanırdı; sonsuz sayıda duyu organı ve araç olduğunu varsayabildiğime göre, madde ya da öz de sonsuz sayıda algılanabilir; sonuç olarak, madde ya da daha doğrusu öz, sonsuz sayıda özneliliğe sahip olmaz mıydı? Ya da gelin, bir özün, mesela bir kürenin, aynı anda suda, havada, esîrde farklı yoğunlukta ve farklı doğadaki bin ya da on bin siviya batırıldığını varsayalım. Bu kürenin tek bir hareketiyle bütün bu farklı sıvılar harekete geçer; eğer bütün bu sıvılara benzeşen duyu organlarına sahip olacak türden duyumsayan varlıklar [*êtres sentants*] varolsaydı, bu öz ya da bu küre on bin farklı özneliliğe sahip olurdu. Bu durumda bizim bildiğimiz maddenin ya da daha doğrusu özün dört ya da beş özneliliği ne olacak Sophyle? Bir şeyin birinci özsel özneliliği [*attribut essentiel*] var olmaktır. Diğer özsel öznelilikler ise, bir şeyin kendisi dışındaki farklı cinsten şeylerle kurduğu ilişkileridir. Bir şeyin olmadığı şeyler sayıca sonsuz olabileceğinden, o şeyin ilişkileri de sonsuz sayıda olabilir; dolayısıyla bir öz ya da herhangi bir şey, sonsuz sayıda özsel özneliliğe sahip olabilir. Sevgili Sophyle böylece, madde kelimesine yüklediğimiz ideanın ne kadar eksik olduğunu; maddenin, özlerin dört ya da beş duyu organımızla kurduğu ilişkiden başka bir şey olmadığını, özlerin de ancak duyu organlarımızla bilinebileceğini ve sonuç olarak madde adını verdiğimiz her şeyin, öz olan her şeyden neredeyse sonsuz küçük olduğunu görüyorsunuz.

SOPHYLE: Gerçekten de madde bütün değerini yitirdi. Yine de Euthyphron, birlikte varolan [*coëxistent*] her şey arasında sabit ilişkiler vardır değil mi?

EUTHYPHRON: Evet, kuşkusuz ki vardır.

SOPHYLE: Siz, varolan her şeyin öz olduğunu ileri sürüyorsunuz. Bizimle birlikte varolan bütün özlerin bizimle ilişkileri vardır. Ama size göre, bizimle olan ilişkilerini duyu organlarımızla ortaya koyan özler gibi ortaya koyamayan özler de vardır. Lütfen söyleyin o halde, neye dayanarak bu sonuncular hakkında konuşabiliyorsunuz?

EUTHYPHRON: Nasıl mı? Olympos'lu Jupiter'in tapınağını, Aziz Petrus Bazilikası'nın kubbelerini ve bunlar gibi binlerce mimari şaheseri yakından görmeden, onların güzellikleri ve kusurları hakkında onları bizzat görenlerden bile daha doğru bir şekilde konuşmuyor muyuz?

SOPHYLE: Bu hiçbir şeyi kanıtlamaz sevgili Euthyphron! Çünkü bu tapınak ve kubbe görülür şeylerdir ve biz onları görenler sayesinde en iyi şekilde tasavvur edebiliriz [*figurer*]. Ben size duyularınızla bilemeyeceğiniz, sizinle hiçbir ilişkisi olmayan, görülür ve duyulur da olmayan şeyler hakkında neye dayanarak ve nasıl konuşabildiğinizi soruyorum. Lütfen bu soruma yanıt verin.

EUTHYPHRON: Haklısınız, kurduğum paralelliğin doğru olmadığını kabul ediyorum. Ancak, her ne kadar gözümle görmesem de çiçeğin koku alma duyusunu etkilemesini sağlayan uçucu tuzlar hakkında konuşamaz mıyım?

SOPHYLE: Bu da iyi bir örnek değil çünkü tuzlardan ve onların etkilerinden bahsettiğinizde aslında bedensel dediğimiz şeylerden, yani görülür, hissedilebilir vb., şeylerden bahsetmiş oluyorsunuz.

EUTHYPHRON: Ama örneğin demir tozunun, mıknatıs akımı sayesinde çekildiğini, hareketlerinin böylece değiştiğini, hatta hangi şekilde değiştiğini bu akımın ne olduğunu bilmememize rağmen görmüyor muyuz? Aynı şeyi elektrik akımının yarattığı etkiler için de söyleyemez miyim? Gözümle görmesem de hava hakkında akıl yürütemiyor muyum? Havayı kendi hayal gücüme [*fantaisie*] göre sık sık değişikliğe uğratmıyor muyum [*modifier*]?

SOPHYLE: Bütün bu söylediklerinizin çok doğru olduğu konusunda size hak veriyorum Euthyphron; her fizikçi de bu konuda size katılacaktır. Yine de mıknatıs ile demir, elektrik ile elektrik yüklü olmayan cisim arasındaki şeyin ve havayı oluşturan şeyin, kavraması güç etkin bir maddeden ileri geldiğini ve bu maddenin partiküllerinin, etkilerini gözümüzle görmememizi sağlayacak şekilde biçimlendiğini ve değişikliğe uğradığını gördüğüm her şeyle analogi kurarak varsayamaz mıyım? Dahası, duyu organlarımızın yetersizliği, kabalığı ya da kusuru, onların şekli, rengi ya da ağırlığı hakkında en ufak bir duyuma [*sensation*] sahip olmamıza mâni olsa bile bu partiküllerin, görülür ve hissedilir şeyler kadar en büyük cisimler sınıfına da ait olduğunu, yine analogi yoluyla varsayamaz mıyım? - Biz hakikatin peşindeyiz, öyle değil mi sevgili Euthyphron? O halde bana bütün dürüstlüğünüzle söyleyin: herhangi bir cismi, başka bir cismin doğrudan teması dışında, harekete geçirebilme ya da onu olduğundan başka türlü bir hale gelecek şekilde değişikliğe uğratabilme ihtimaline dair en ufak bir fikriniz var mı? Yani,

duyularımızla herhangi bir ortaklığı olmayan bir şeyin, duyularımız aracılığıyla duyumuna ya da ideasına sahip olduğumuz şeyler üzerinde etki edebileceğinizi düşünmeniz mümkün mü?

EUTHYPHRON: Araştırmamızdan büyük bir zevk aldığınızı ve hakikate duyduğunuz göksel aşkın size ilham verdiğini görüyorum Sophyle. Coşkunuzu bana da geçirdiniz. O halde haydi bakalım; aradığımızı bulana kadar devam etmeye Sokrates'in daimon'u [*Génie*] üzerine yemin edelim. Biraz önce, varolan her şeyin birer öz olduğunu söylemiştik, - bu bir hakikat, öyle değil mi?

SOPHYLE: Kuşkusuz ki evet.

EUTHYPHRON: Birlikte varolan bütün özler, zorunlu olarak birbirleriyle bazı ilişkiler içindedir değil mi?

SOPHYLE: Evet, doğru.

EUTHYPHRON: Öyleyse bizimle birlikte varolan her öz de bizimle bazı ilişkiler içindedir.

SOPHYLE: Evet.

Euthyphron: Bir öz, başka bir öz ile ilişkisini yalnızca bu öz üzerindeki etkisiyle ya da kendisini diğer özden ayıran şey aracılığıyla gösterilebilir.

SOPHYLE: Doğru.

EUTHYPHRON: Bir öz, başka bir özün bilgisine ancak onunla kurduğu ilişkiler sayesinde ulaşabilir.

SOPHYLE: Kabul.

EUTHYPHRON: Ve bu bilgi, ya dolaysız bir etkiyle [*action immédiate*] ya da duyu organları ve diğer başka araçlar üzerindeki etkisiyle ortaya çıkabilecek ilişkilerle sınırlıdır.

SOPHYLE: Evet.

EUTHYPHRON: İlişkilerini bize kendileri açığa vuran tüm özlere, bize bu ilişkileri açığa vurdukları ölçüde madde denir; örneğin...

SOPHYLE: Bu doğru, Euthyphron. Madde kelimesinin, mevcut duyu organlarımızla benzeştikleri ölçüde özleri tanımlamak için kullanılan bir göstergeden [*signe*] ibaret olduğunu anlayabiliyorum. Özün, madde adını verdiklerimizden sonsuz sayıda farklı yüzü olabileceğine artık neredeyse ikna oldum. Hatta diyebilirim ki bunun bir olasılık olduğunu farkındayım. Ancak, 1) özün gerçekliğini bana kanıtlamanız gerektiği gibi, 2) özün ideasına nasıl ulaşabildiğimizi bilmemiz ve 3) duyu organlarımızla benzeşmeyen bir özün, nasıl olup da duyu organlarımızla benzeşen bir öze etki edebildiğini de bilmemiz gerekir.

EUTHYPHRON: İşte üstesinden gelmemiz gereken üç zorluk. Bu zorlukları sırayla ve teker teker ele alarak araştırmamızı sınırlamaya ne dersiniz Sophyle?

SOPHYLE: Memnuniyetle. Ama Sokrates'in daimon'unu ve yeminimizi unutmayalım.

EUTHYPHRON: Yeminimi bozacağımdan korkmayın. Şimdi söyleyin bakalım, Avrupalı bir prens, Hindistan'ın derinliklerinde gerçekleşecek bir kuşatma emri verse, kuşatmada kullanılacak olan topçu birliğini harekete geçiren fiziksel neden [*cause physique*] bu prensin kendisi midir?

SOPHYLE: Ne tuhaf bir soru! - Tabii ki hayır; prens başkalarına emreder, başkaları da başkalarına emreder vs., ta ki emir nihayet topçu birliğini harekete geçirecek olanlara ulaşana kadar.

EUTHYPHRON: Prens bu emri vermeseydi topçu birliği olduğu yerde kalmaz mıydı?

SOPHYLE: Tabii ki.

EUTHYPHRON: Otuz adet topu hareket ettirebilmek için, en az elli bin tonluk gerçek bir kuvvete ihtiyaç vardır.

SOPHYLE: Doğru.

EUTHYPHRON: Herhalde prens bu kuvveti Avrupa'dan Asya'ya göndermez.

SOPHYLE: Hayır.

EUTHYPHRON: Emrin yazılı olduğu 1 ons ağırlığında bir ferman gönderir ve topçu birliği harekete geçer. Eğer evrendeki her şey madde olsaydı, işler bu kadar kolay yürümezdi. Buradan da görüyorsunuz ki Sophyle, madde dediğimiz şeylerden olmayan özler vardır ki çok daha kolay ve çok daha büyük bir etkide bulunurlar. Şimdi lütfen söyleyin bana Sophyle, ortak bir dostumuzun söylevini ve onun ruh ve bedeninin heterojenliği hakkındaki çeşitli kanıtlamalarını hatırlıyor musunuz?^{iv}

SOPHYLE: Hatırlayamadım. Hafızamı tazeleyebilir misiniz?

EUTHYPHRON: Bize üç farklı kanıtlama sunmuştu;

1. Hareketsiz ya da sabit bir hareket halindeki bir cisim, doğası gereği ya hareketsiz ya da sabit bir hareket halinde kalır.

2. O halde bir cisim, hareketsizlikten harekete ya da sabit bir hareketten daha hızlı bir harekete ancak bu cismin dışındaki başka bir cismin etkisiyle [*action*] geçebilir.

3. İnsan bedeni, hareketsizlikten harekete ya da sabit bir hareketten daha hızlı bir harekete kendi özgür iradesinin [*velléité*] etkisiyle geçer.

4. Dolayısıyla insan bedeni, beden dışındaki bir şeyin etkisiyle harekete geçer ya da hareketini hızlandırır.

5. Bundan şu sonuç çıkmaktadır ki, ruh adını verdiğimiz bedeni hareket ettirici ilke [*principe moteur*], bedenden farklı bir şeydir.

1. Herhangi bir şeyin, kendi özsel bir özelliğini [*propriété*] yok etmesi bir çelişkidir, çünkü bu özelliğe sahip olması onun kendi özünden ileri gelir; dolayısıyla kendini hiçe indirgemesi saçmadır.

2. Hareket halindeki bir cismin özsel bir özelliği, aynı yöne doğru hareketini sürdürecektir şekilde hareket halinde kalmaktır.

3. Ama insan, kendi özgür iradesinin [*velléité*] etkisiyle bedeninin hareket yönünü değiştirebilir.

4. Dolayısıyla eğer insan, hareket halindeki bedeninden ibaret olsaydı, kendi özsel bir özniteliğini yok etmiş olurdu.

5. Sonuç olarak ruh adını verdiğimiz bedeni hareket ettiren birinci ilke, bedenden farklı bir şeydir.

1. Şeylere dair idealarımız, şeyleri algılama ve duyumsama biçimimiz arasındaki ilişkilerden türer.

2. Uzamı ve şekli olan her şeyin ideasına sahip olmamız mümkündür.

3. Bedenimizin en küçük parçasının [*particule*] uzamı ve şekli vardır.

4. Dolayısıyla bedenimizin en küçük parçasının ideasına sahip olmamız mümkündür.

5. Fakat idea, parça ile algılayan arasındaki ilişkinin bir sonucudur.

6. Sonuç olarak algılayan, parçadan ve ruh da bedenden farklı bir şeydir.

Şimdi hatırladınız mı bu kanıtlamaları Sophyle?

SOPHYLE: Evet. Bu dostumuzun söylevini dinlerken başıma geldiğini hatırladığım şey, şimdi yeniden başıma geldi.

EUTHYPHRON: Nedir o şey?

SOPHYLE: Dostumuzun zihninin ilerleyişini sorunsuz bir şekilde takip ediyordum. Söylediklerinde karşı çıktığım hiçbir şey yoktu. Hakikatleri arka arkaya sıralıyor görünüyordu. Ancak, en sonunda argümanları beni rahatsız etti: artık onu anlayamıyordum, söylediklerinin hakikatini kavrayamıyordum. Hakikate her daim eşlik eden o derin ve sağlam inancı içimde hissedemiyordum. Her ne kadar basit olsa da argümanları, içten içe beni yanıltmış olabileceğinden, farkına varamadığım birtakım safsatalarla beni yönlendirmiş olabileceğinden korkuyordum.

EUTHYPHRON: Anlıyorum Sophyle, ancak burada suç akıl yürütmede değil. Asıl suçlu olan, yeterli tecrübeyle aşılması mümkün olan aklımızın [*esprit*] doğal sınırlarıdır. Başınıza gelen şey,

tam da sonlu karenin sonsuz uzaya eşit olduğu kendisine ilk defa kanıtlanan herkesin karşılaştığı şeydir. Aklının içine düştüğü karmaşa, düşünce [*méditation*] sayesinde üstesinden pekâlâ gelinebilecek bir karmaşadır. Kanıtlama, iki şeyin kıyası ya da iki şey arasındaki ilişkinin araştırılmasına dayandığında ve akıl yürütmenin sonunda, bu iki şeyin birbirinden tümüyle farklı bir doğaya sahip olduğu sonucuna ulaşıldığında akıl, nasıl aşacağını bilemediği bu iki şey arasındaki uçsuz bucaksız boşluk karşısında sersemleyerek hayrete düşer, çünkü bir şeyi diğerine bağlayan yoldan bihaberdir. Maddesiz ruhun maddi bedeni nasıl etkileyebileceğini kavrasanız, şüpheleriniz çabucak kaybolup gitmez mi?

SOPHYLE: Evet, bu konuda ikna oldum, ama, ruhun bedenden başka bir şey olduğu konusunda beni tam anlamıyla ikna eden şey, sizin az önceki düşünceniz [*réflexion*] oldu.

EUTHYPHRON: O halde Sophyle, madde dediğimiz şeyden gerçekten [*réellement*] başka olan özlerin olduğunu kabul ediyorsunuz. Birinci zorluğun üstesinden geldik demek ki, öyle değil mi?

SOPHYLE: Evet, tümüyle. Peki bu özlerin ideasını nasıl bilebiliyorsunuz?

EUTHYPHRON: Sophyle, önce *idea* kelimesi üzerinde düşünmemiz gerekiyor. Ruhun bir varlığa dair algısı, zorunlu olarak bir duyumdan gelmelidir. Ruh, bir duyuma sahip olduğu, duyumsadığı ölçüde edildir; bu duyumlar ona ister dışsal bir şeyin etkisiyle gelsin, isterse de ruh duyumu bizzat kendisi üretsün, duyumsadığı her şeyde edildir. *idea* kelimesi ya da Yunancasıyla εἶδος ya da ἰδέα, *imge* [*image*] kelimesiyle aynıdır. Bir heykeli algıladığımda, yani onun ideasına sahip olduğumda, heykelin imgesine sahibim demektir. *imge*, şekli, görülür olmayı, konturu vs. içerir; dolayısıyla *idea* kelimesi tam anlamıyla madde adını verdiğimiz her şeyden edindiğimiz algılara özgüdür.

SOPHYLE: Çok iyi anladım; ama başka algılarımız da yok mu?

EUTHYPHRON: Doğru olanın algısına sahip misiniz?

SOPHYLE: Tabii ki. - Yine de birileri, yalnızca terazi ya da ona benzer bir şeyin yardımıyla adalet algısının var olduğunu söyleyecektir.

EUTHYPHRON: Böyle düşünenleri bir kenara bırakalım Sophyle; onlar adalet figürüne takılan gözbağı üzerinden böyle bir düşünceye varıyorlar. Peki siz bir yalanın, bir suçun, bir yönetimin, aşkın, minnettarlığın ve iyiliğin algısına sahip misiniz?

SOPHYLE: Tabii; ancak bunlar değişikliklerin, niteliklerin algılarıdır.

EUTHYPHRON: Neyin değişiklikleri bunlar? Koninin ya da küpün mü?

SOPHYLE: Şaka yapıyorsunuz herhalde Euthyphron. - Hayır, ruhumuzun, başkalarının ruhunun ve etkilerinin değişiklikleridir bunlar.

EUTHYPHRON: Bir değişikliğin ya da bir şeyin bir niteliğinin algısına, ancak o şeyin özünün bir parçasına sahip olduğumuzda ulaşabiliriz.

SOPHYLE: Çok doğru.

EUTHYPHRON: Ancak biz ruhun madde dediğimiz şey olmadığına ikna olduk; çünkü madde olmayan şeylerin algısına sahip olmamız mümkündür.

SOPHYLE: Evet, kabul ediyorum.

EUTHYPHRON: Bir yalanın, bir suçun, bir yönetimin, aşkın, minnettarlığın, iyiliğin ve bir ruhun imgesine de sahip değilsiniz.

SOPHYLE: Değilim ama bunların algısına sahibim.

EUTHYPHRON: Her algının bir duyumdan doğduğunu görmüştük. Bir duyum, zorunlu olarak duyumsayanın edilginliğini varsayar. Edilgin olan, zorunlu olarak etkin olanı ya da dışsal bir etkiyi varsayar. O halde bir algı, dışımızda olan bir şeyin etkisinden doğar. Öyleyse bir öz, başka bir öze yalnızca dolaysız bir temasla, ya da duyu organları veya başka diğer araçlarla etki eder. Maddesiz ruh, maddi cisme etki eder, tersi de doğrudur. Cisimler cisimlere, maddesiz olanlar da maddesiz olanlara etki eder. Burada biz, yani duyumsama yetisine [*faculté de sentir*] sahip özler söz konusu olduğuna göre, bu duyumları üretebilmek için ikisi arasındaki karşılıklı etkiyi taşıyacak ve yayacak duyu organları ya da araçların [*véhicules*] olması gerekir.

SOPHYLE: Meseleyi daha açık bir şekilde görmeye başladığımı itiraf etmeliyim Euthyphron. Beni aydınlatmak sizin ellerinizde. Daimon'u yeminimizi gözleyen haminiz^v adına yalvarırım, bu güzel araştırmamızı yarıda bırakmayalım.

EUTHYPHRON: Işığı görmek sizin ellerinizde sevgili Sophyle. Kendinizi başkasının fikrinden tümüyle bağımsız ve özgür kıldığınızda, sizin de kendi başınıza düşünmeyi isteyebileceğiniz türden bir akıl yürütme yapabilirim ancak. O halde beni bütün dikkatinizle dinlemenizi istiyorum sizden. Mademki açık konuşmamı istiyorsunuz, fikrimin seyri gereği ortaya çıkabilecek bazı tekrarlar için de beni şimdiden affetmeniz gerek.

SOPHYLE: Sizi büyük bir dikkatle dinleyeceğim. Tekrarlara gelince, onların şimdi giriştiğimiz türden araştırmalarda faydalı ve kaçınılmaz olduğu kanısındayım.

EUTHYPHRON: 'Hissedilir, görülür, duyulur olmayan şey, bir hiçtir, dolayısıyla fiziksel, yani hissedilir ya da görülür, vs., bir etki üretmesi asla mümkün değildir' gibi bir akıl yürütme yaptığımızda (ki farkına varmasak da çoğu zaman böyle akıl yürütürüz), bu akıl yürütme kuşkusuz ki bir işe yaramaz. Bir körün aynı şekilde akıl yürüttüğünü varsayalım: 'duyulur, hissedilir olmayan şey, bir hiçtir' dese, körün en ufak bir fikrinin bile olmadığı bu uçsuz bucaksız uzaydan, onca yıldızdan, onca evrenden geriye ne kalır? Varolan her şeyin birer öz olduğunu söylemiştik. Görme organıyla ilişkide olduğu ölçüde bir öze, görülür öz; işitme organıyla ilişkide olduğu ölçüde duyulur öz; hissetme organıyla ilişkide olduğu ölçüde hissedilir öz adını vermiştik ve genel olarak bütün duyu organlarımızla ilişkide olduğu ölçüde öze madde adını vermiştik. Bu maddeyi mümkün olan en felsefi şekilde tanımlayabilmek, bu ilişkilerin sonuçları olan duyularımızı ve idealarımızı incelemekle olur. Bu maddeye atfettiğimiz uzam, nüfuz edilemezlik, vb., ya da görülebilir, hissedilebilir olmak, vb., gibi öznitelikler [*attribut*] de buradan ileri gelir. Madde tanımının kesinliği, onu geometriye daha uygulanabilir kılar ve Newton gibi bir dehanın ellerinde işlenince, temelleri sarsılmaz gerçek fiziğin ortaya çıkmasını sağlar. Bu büyük insanın izinden giden takipçileri, fiziğin hakikat sahasını insanı hayret düşürecek bir noktaya taşıdılar; onlar bu bilimde ilerleme kaydettikçe madde kavramı [*idée*], Newton'un bildiğinden çok daha büyük bir kesinliğe ulaştı. Hissetme duyusundan yoksun birinin, duyu organlarıyla ilişkileri olan her öze madde adını verdiğini varsayalım şimdi. Bu durumda nüfuz edilemezliğin bu madde tanımına giremeyeceği açıktır. Aynı şekilde bir körün, duyu organlarıyla ilişkileri olan her öze madde adını verdiğini varsayalım; bu durumda da

uzam, maddenin bir özneliği olmayacaktır. Son olarak, öz ile birbirinden tümüyle farklı ilişkiler kuran yüz farklı duyu organına sahip bir varlığın, duyu organlarıyla ilişki kurduğu ölçüde her bir öze madde adını verdiğini varsayalım, bu durumda da maddenin tümüyle farklı öznelikleri olurdu. Bu varsayımlardan çıkan bariz saçmalıkları [*absurdité*] ele alalım şimdi: birinci durumda, nüfuz edilemezlik olmadan madde ideası olabilir mi! İkinci durumda, uzam olmadan madde ideası olabilir mi! Üçüncü durumda ise ne olumlanabilen ne de olumsuzlanabilen bir şeyin ideası olabilir mi! Işık bir tek gözler içindir, ses de yalnızca kulaklar için; öz yalnızca görme, dokunma, işitme için görülür, hissedilebilir, duyulur bir şeydir, - çünkü öz, olduğu şeydir. Dolayısıyla ruhun madde olmadığını gösterdiğimizde, ruhun (öz dokunma, görme ya da işitmeyle ilişkide olduğu ölçüde) öz olmadığını göstermiş olduk. Sevgili Sophyle, bana verdiğiniz görevi yerine getirdim. Bu açıklamaların, peşin hükümlü olmayan aklı başındaki herkesi, yalnızca bizimle ilişki içinde olduklarında bilebileceğimiz özlerin varlığına ikna etmeye yeterli olacağına inanıyorum. Yine de gelin, özlerin varlığının gerçekliğine dair kanıtları olabilecek en açık şekilde özetleyelim.

Bir insanın, kendi dışında bulunan herhangi bir özün duyumuna sahip olabilmesi için, üç şey zorunludur:

1. Özün, insan ile öz arasında bulunan şeye etki edebilmesi gerekir.
2. İnsan ile öz arasında, etki aracı [*véhicule d'action*] adını verdiğim bir şeyin bulunması gerekir.
3. İnsanın bu araca benzeşen, yani etkiyi alımlamaya elverişli olan bir duyu organının olması gerekir.

Eğer bu üç şeyden biri eksikse, duyum gerçekleşemez. Örneğin:

1. Tamamen saydam olan bir cisim ışığı yansıtamaz. Dolayısıyla, nesnenin araç [*véhicule*] üzerinde bir etkisi olmadığı için görme mümkün değildir.

2. Bir çanı havasız bir ortama yerleştirin, dolayımlayacak bir araç olmadığı için ses çıkaramayacaktır.

3. Araçlara benzeşen duyu organları olmadığından kör ve sağır biri için ne ses vardır ne de görme.

Çok sert ve çok iyi parlatılmış büyük bir kristal parçası, ışığı tamamen geçirdiği için görünmez olacaktır; onun nüfuz edilemezliğinin bilgisini bize ancak dokunma organımızla kurduğu ilişki verebilir. Dokunma olmasa bu büyük kristal parçası bir hiç olmaz mı? Nefes alan bütün canlılar için en gerekli etmen [*agent*] olan hava, basınç olmasa dokunma hissi ve kulaklar için bir hiç olmaz mı? Etkisi çok hızlı ve görülebilir olan manyetik akımlar bir hiç olmaz mı, öz hiçbir duyu organlarımızla hiçbir ilişkide olmasa ya da öz ile bizim aramızda, özün etkinliğine ve bizim duyum organlarımıza benzeşen bir araç olmasa?

Ruhun maddesizliği hakkındaki, kavraması güç fakat oldukça doğru olan kanıtlamaları size yeniden hatırlatmayacağım Sophyle. Bu soyutlamalarla ilgilenmenin ne gereği var? Bir nedenin etkisine, etkinin de nedenine benzeşmesi gerektiğini biliyoruz. Fizikte bin tonluk bir kütleyi hareket ettirmek için en az bin tonluk gerçek bir kuvvete ihtiyaç olduğunu biliyoruz. Terazinin bir kefesine bin tonluk bir ağırlık koysanız, bu ağırlığı hareket ettirebilmek için diğer kefeye de en az bin tonluk başka bir ağırlık koymanız gerekir. Elli milyon ton ağırlığındaki Rhodopis'in piramidini ya Mausoleion'un mezarını düşünelim; bu anıtlar nasıl inşa edildi? Bir araya getirildiğinde gerçek kuvveti en az elli milyon ton eden makinelerle ve insan eliyle. Eğer evrendeki her şey maddeyse, bu devasa kütlelere benzeşen gerçek kuvvetleri gösterin; Rhodopis'in ya da Artemisia'nın güzelliğinde gösterin bu elli milyon tonu. Bunları düşünmekle saçmalayan ben değilim Sophyle, asıl saçmalayanlar, kendi saçmalıklarıyla kendini çürüten fikirleri benimseyenler. Maddi adını verdiğimiz özlerle aynı sınıftan olmayan onca özün gerçek varlığını size kanıtladım. Şimdi size bir özün, duyu organlarımızla bilinmeyen bir nitelik aracılığıyla, duyu organlarımızla bilinebilen özler üzerinde etki edebilmesinin mümkün olduğunu; hatta özlerin bu etkileri duyu organlarımızın bilebileceğimiz şekilde gerçekleştirdiklerini göstermem gerek.

Hissetme organından yoksun ama işitme organına sahip biri olduğunu varsayalım. Bu kişinin dokunarak hiçbir özü bilemeyeceği açıktır; dolayısıyla öz, onun için nüfuz edilemezdir. Bir çekiç ve bir çan düşünelim; her ikisi de nüfuz edilemez ve hissedilir bir yüze [*face*] sahip olduğu ölçüde çekiç, çana vursun ve ona etki etsin. Çan duyulur bir yüze sahip olduğu ölçüde çekicinin çan üzerindeki etkisi, çekiç ile insan arasındaki ilişkiyi mümkün kılar.

Hissetme organından yoksun başka birini çok katı, devasa bir kristal blokun önüne getirdiğimizi varsayalım. Bu kişi için kristal yoktur, çünkü kristali insandan ayıracak etkinin yokluğu nedeniyle onu göremez, benzeşen organı olmadığı için de onu hissedemez. Şimdi aynı türden başka bir kristal blokun birinci kristal bloka çarparak onu bin parçaya böldüğünü varsayalım. Nüfuz edilemez ve katı oldukları ölçüde, yani bu kişinin en ufak bir ideasına ya da mefhumuna sahip olmadığı bir niteliğe sahip oldukları ölçüde bu iki kristalin birbiri üzerindeki etkisi sayesinde her ikisi de tam da çarpışma anında bu kişi için görülür ve duyulur hale gelecektir. Diyelim ki bu kişi bir filozof olsun ve bu etkiyi görmekle yetinmeyip etkinin nedenleri de öğrenmek istesin. Sonsuza kadar da arasa bu fenomenin nedenini bulamayacağı kesindir. Bu düşünceleri, nedenlerini bilmediğimiz onca etkiye uygulama zahmetine girerseniz şunu göreceksiniz: doğada, bir yandan, etkileriyle analojisi biz ve mevcut duyu organlarımız için ulaşılamaz olan onca neden ya da biz ve mevcut duyu organlarımız için duyulur etkiler üreten onca kuvvet vardır ki bunların bizim onları algılama ve duyumsama biçimlerimizle hiçbir ortaklığı yoktur. Diğer yandan göreceksiniz ki insan, çoğu zaman körü körüne bir arayış içindedir ve tamamen beyhude olan araştırmaların peşinden büyük bir tutkuyla koşar.

Bu söylediklerimden doğal olarak şu sonuç çıkıyor: bir öz, mevcut hiçbir duyu organımızla bilemeyeceğimiz bir nitelik aracılığıyla başka bir öz üzerinde öyle bir etkide bulunabilir ki, bu başka öz ile ilişkimizi bir duyu organımız sayesinde bilebiliriz. Dolayısıyla görünüşteki anlaşılmazlık da yok olup gider. Bizimle ilişkisini hiçbir duyu organımızla bilemediğimiz için maddi olmayan öz adını verdiğimiz şeyin, bizimle ilişkisini duyu organlarımızla bilebildiğimiz için maddi öz adını verdiğimiz şeye etki edebilmesi oldukça mümkündür. Başka bir deyişle, maddesiz ruhun maddi bedene etki edebilmesi saçma olmaktan uzaktır.

Sevgili Sophyle, şimdi yeniden ruhun hangi biçimde maddi beden üzerinde etki ettiğini mümkün olduğu kadarıyla anlamaya çalışalım.

Bir şey, başka bir şeye ancak o şeyle ilişki içindeyse etki edebilir. Bir şey, ancak ortak bir veya birçok niteliğe, değişikliğe ya da varlık tarzına sahip olduğu ölçüde başka bir şey ile ilişki içindedir. Dolayısıyla, bir şey ancak ortak bir ya da birçok niteliklere, değişikliğe ya da varlık tarzına sahip olduğu ölçüde başka bir şeye etki edebilir.

Bizim için beden ve ruh, anlaştığımız üzere, birbirinden tümüyle farklı şeylerdir. Dolayısıyla, onları bilebildiğimiz ölçüde, birbirinden farklı nitelikleri, değişiklikleri ya da varlık tarzları vardır.

Yine de ruh ve beden, karşılıklı olarak birbirlerine etki ederler. Dolayısıyla ruh ve beden, bizim bilmediğimiz ortak bir ya da birçok niteliği, değişikliği ya da varlık tarzı olmalıdır.

Ama şunu çoktan kanıtladık: iki şey, bilinmeyen bir nitelik, değişiklik ya da varlık tarzıyla birbirlerine öyle etki edebilir ki, bilinebilir nitelikleri, değişiklikleri ya da varlık tarzlarıyla bize görünür hale gelirler [*se manifestent*].

Dolayısıyla ruh, beden ile ortak olan bilmediğimiz nitelikleri, değişiklikleri ya da varlık tarzlarıyla bedene öyle etki edebilir ki, beden, beden nitelikleri, değişiklikleri ya da varlık tarzları bizim için bilinebilir hale gelir ve tersi de doğrudur.

Kanıtlamamızdan çıkan sonuca göre sinir sistemi ya da beyin ile ruh arasındaki ilişki, sinir sistemi ya da beyin ile ruha ortak olan bir nitelik, değişiklik ya da varlık tarzından türer. Sinir sistemi ya da beyin, sinir sistemi ya da beyin olmaları bakımından birer bileşik özdür. Ruhla ortak olarak sahip olabileceği niteliklere, bileşik nitelikler olarak sahiptir; aksi halde ruh, sinir sistemi ya da beyin olmayan her madde üzerinde etki edebilirdi ki bu söz konusu değildir. Orrery ya da Huygens'in makineleri, gök cisimlerinin hareketlerini ancak bileşik nitelikleri sayesinde taklit edebilir ya da öngörebilirler. Ancak sinir sistemi ya da beyin, ölümle birlikte çözülür gider; dolayısıyla sahip olduğu bileşik nitelikler yok olur; dolayısıyla ruhla olan ilişkisi de yok olur, ancak ruh baki kalır.

Felsefemi inşa ettiğim zemin işte bu sevgili Sophyle. Eğer buradan yola çıkarsak, bir yandan hata ve zayıf varsayımlardan arınmış bir fiziğe, diğer yandan da varoluşunu bütün kuvvetiyle hissedenlere layık, teselli veren yüce bir ahlaka ulaşabileceğimize eminim. Akıl yürütmelerimizle vardığımız sonuçları hatırlama zahmetinde bulunursanız, yeminimi tutup tutmadığımı görebilirsiniz.

SOPHYLE: Demek ki:

1. Duyu organlarımızın bizi yanıltmadığını, aksine, bir yandan özlerin farklı birçok özneliğini, diğer yandan da şeyler arasındaki gerçek ilişkiyi, duyu organlarımıza benzeştikleri ölçüde, bize temsil ettiklerini,

2. Madde denilen şeyin, duyu organlarımızla benzeştiği ölçüde özden başka bir şey olmadığını,

3. Madde adını verdiğimiz şeylerden başka şeyler olan özlerin var olduğunu,

4. Maddi olmayan özlerin, maddi özlerin birçok niteliğinden edindiğimiz idealar kadar kesin ve doğru olan birçok niteliğinin algısına sahip olduğumuzu,

5. Maddi olmayan şeylerin, maddeye nasıl etki ettiğini kavramanın ne açıdan zor olmadığını keşfettik.

Sevgili Euthyphron, söyleviniz beni son derece ikna etti. Hayır, yemininizi bozmadınız. Sokrates'in dehası bundan böyle benim de rehberim olacak.

ORCID ID

Arif YILDIZ

ORCID ID: 0000-0002-9461-4614

Declaration of Conflicting Interests

The translator declared that there were no conflicts of interest with respect to the translation or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çevirmen bu makalenin çeviri veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

Hemsterhuis, F. (1850). "Sophyle ou de la philosophie", *Œuvres philosophiques de François Hemsterhuis, nouvelle édition, augmentée de plusieurs pièces inédites, de notes et d'une étude sur l'auteur et sa philosophie*, t. III, (ed. L. S. P. Meyboom) içinde, ss. 167-199, Leuwarde: Eekhoff.

Hemsterhuis, F. (1850). "Lettre sur l'homme et ses rapports", *Œuvres philosophiques de François Hemsterhuis, nouvelle édition, augmentée de plusieurs pièces inédites, de notes et d'une étude sur l'auteur et sa philosophie*, t. III, (ed. L. S. P. Meyboom) içinde, ss. 81-164, Leuwarde: Eekhoff.

ⁱ Fransızca aslından yapılan bu çeviride kaynak metin olarak, *Œuvres philosophiques de François Hemsterhuis, nouvelle édition, augmentée de plusieurs pièces inédites, de notes et d'une étude sur l'auteur et sa philosophie*, par L. S. P. Meyboom, Leuwarde: Eekhoff, 1850, t. III, 167-199 künyeli eleştirel edisyon temel alınmıştır. Bu çalışmada bilgilerine başvurduğumuz Hemsterhius felsefesi uzmanları Claudia Melica ve Daniel Whistler'in yanı sıra çeviriyi gözden geçiren İlkay Özkürallı'ya teşekkür ederiz (Ç.N.).

ⁱⁱ "Ey Tanrıça, dağılır gider gökyüzünde rüzgârlar ve bulutlar,
Gelişinle, senin için yeşertir bereketli toprak,
Tatlı çiçeklerini, sana gülümser denizin dingin suları,
Ve parıldar sakın gökyüzü her yeri aydınlatan ışığıyla", bkz., Lucretius, *De rerum natura*, I, 1, 6-9 (Ç.N.).

ⁱⁱⁱ Bütünün ya da evrenin bir parçasını oluşturan ya da oluşturabilecek her şey, zorunlu olarak birer özdür. Görme organıyla ilişkide olan özlere, görülür şeyler ya da görülür özler; duyma organıyla ilişkide olan özlere ise duyulur şeyler ya da duyulur özler denir. Dolayısıyla evrenin görülür yüzü dediğimiz şey, görme organıyla ilişkide olan bazı özlerin bir değişikliği [*modification*] ya da varlık tarzıdır. Evrenin duyulur yüzü dediğimiz şey, duyma organıyla ilişkide olan bazı özlerin bir değişikliği ya da varlık tarzıdır; herhangi bir varlığın, evrenin parçaları sayesinde algılayabildiği diğer yüzleri için de böyledir.

^{iv} Hemsterhius burada 1772 tarihli *Lettre sur l'homme et ses rapports (İnsan ve İlişkileri Üzerine Mektup)* adlı eserinde geliştirdiği tezlere atıfta bulunuyor, bkz., *Œuvres philosophiques*, t. III, 100 (Ç. N.).

^v Sokrates kastediliyor (Ç. N.).